

SACRUM A NOWOCZESNOŚĆ – ROZWAŻANIA NA PRZYKŁADZIE KOŚCIOŁA ŚW. STANISŁAWA W KRAKOWIE

Jan Wrana¹
Agnieszka Fitta-Spelina

¹ Politechnika Lubelska, Wydział Budownictwa i Architektury, ul. Nadbystrzycka 40, 20-618 Lublin
E-mail: j.wrana@pollub.pl
E-mail: agnieszka.fitta@gmail.com

SACRUM VS. MODERNITY – DISCUSSION BASED ON THE EXAMPLE OF ST STANISLAUS CHURCH IN CRACOW

Abstract

In this article, the authors dedicate themselves to the feeling of *sacrum* in the sacred objects of modern architecture, based on the Polish examples. Polish church architecture from the second half of the 20th century and the beginnings of the 21st century suffers from a certain kind of bipolarity. On the one hand, objects appear on a global level – brave, interesting projects, going beyond the framework of the “typical” church. They represent both high quality of architecture and the depth of *sacrum*. The examples here can be the Ark of the Lord in Nowa Huta, Alex Votum church in Tarnów upon Vistula, and the church of Holy Mother Queen of the World in Radom. At the opposite pole are, unfortunately quite numerous, facilities representing another quality, in which it is more difficult to see and feel *sacrum*. In this architectural range of diversity, it is necessary to take care to maintain *sacrum*. Seeking an appropriate architectural form and designing the interior, one ought to remember that a temple is a unique object. It is vital to emphasise what is invisible, create a mood through suitable lighting and materials and, what follows – to make it easier for the followers to feel *sacrum*.

In the article the design of interior of the church of St Stanislaus the Bishop and Martyr in Dąbie in Cracow was presented, authored by the architect Jan Wrana. The assumption of the author was to combine the modernity of form and tradition of *sacrum*, in order to achieve the coherent architectural and religious whole.

Streszczenie

W niniejszym artykule autorzy pochylają się nad odczuwaniem *sacrum* w obiektach sakralnych nowoczesnej architektury, bazując na przykładach polskich. Polska architektura sakralna drugiej połowy XX i początków XXI wieku cierpi na swoistą dwubiegunowość. Z jednej strony pojawiają się obiekty na światowym poziomie – odważne, interesujące realizacje, wykraczające poza ramy „typowego” kościoła. Reprezentują one zarówno wysoką jakość architektury, jak i głębię *sacrum*. Przykładami mogą tu być Arka Pana w Nowej Hucie, kościół Votum Aleksa w Tarnowie nad Wisłą i kościół pw. Matki Bożej Królowej Świata w Radomiu. Na przeciwnym biegunie są, niestety dość liczne, obiekty reprezentujące inną jakość, w których trudniej dostrzec i odczuć *sacrum*. W tej architektonicznej plejadzie różnorodności konieczna jest troska o zachowanie *sacrum*. Poszukując odpowiedniej formy architektonicznej i projektując wystrój wnętrza, należy pamiętać, iż świątynia jest obiektem wyjątkowym. Konieczne jest podkreślenie tego, co niewidoczne, tworzenie nastroju poprzez odpowiednie oświetlenie i materiały, a co za tym idzie – ułatwienie wiernemu odczuwania *sacrum*.

W artykule przedstawiono projekt wnętrza kościoła pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika na Dąbiu w Krakowie autorstwa architekta Jana Wrany. Założeniem autora było połączenie nowoczesności formy i tradycji *sacrum*, w celu osiągnięcia spójnej całości architektoniczno-religijnej.

Keywords: seeking the *sacrum*; church architecture; St Stanislaus Church Dąbie Cracow – interior

Słowa kluczowe: poszukiwania *sacrum*; architektura sakralna; Kościół św. Stanisława Dąbie Kraków – wnętrze

WPROWADZENIE

Podstawowym zadaniem budynku kościelnego jest zgromadzenie wiernych¹ i umożliwienie przeprowadzenia nabożeństwa. To dom Boga (*Domus Dei*) i Kościoła – dom zgromadzenia wiernych (*Domus Ecclesiae*)² – miejsce spotkania z Bogiem i wspólnotą. Niemniej jednak, właściwie od początków istnienia chrześcijańskich świątyń, dokładano starań, by obiekty te były piękne i zwracające uwagę. W niektórych epokach, w związku z niezwykle ważną rolą Kościoła, były szczególnie reprezentacyjne i okazałe – przykładowo gotyk i barok były okresami dominacji architektury sakralnej³. Kościoły, podobnie jak inne budynki, poddawały się modom i stylom architektonicznym panującym w danych okresach. W epoce średniowiecza były wyrazem potęgi Kościoła - gotyckie świątynie pięły się do nieba, romańskie zaś pełniły również funkcję obronną. W renesansie kościoły były wyrazem idei odrodzenia wzorców klasycznych, w baroku ozdobną, intrygującą formą przeciwstawiały się reformacji i zachęcały do powrotu na łono Kościoła. W późniejszych okresach spotykamy między innymi świątynie klasycyzujące, modernistyczne, minimalistyczne i brutalistyczne.

J. Gyurkovich pisze: „*Mecenat Kościoła i dążenie budowniczych i artystów do tworzenia dzieł godnych być Domem Bożym, ofiarą i hołdem dla Najwyższego przez wieki sprzyjały poszukiwaniu nowych rozwiązań technicznych i form w architekturze i sztuce sakralnej, dla doskonalszego przedstawienia w kościele Tajemnicy Niedefiniowalnego, treści związanych z istotą Boga, Absolutu, Nieskończoności*”⁴.

Współczesną architekturę sakralną możemy rozdzielić na dwie grupy: przedsoborową i posoborową. Sobór Watykański II (1962-1965) przyniósł przełomowe decyzje, również w kwestii liturgii, wpłynął na kształtowanie zarówno wnętrza, jak i zewnątrz kościołów. Nastąpiła wówczas pełna akceptacja ówczesnych nowoczesnych prądów architektonicznych. W efekcie architektura posoborowa garściami czerpie

ze współczesnych stylów i trendów (modernizmu, funkcjonalizmu, *hi-tech* i in.), w odróżnieniu od zachowawczej, tradycyjnej, często historyzującej przedsoborowej („formalny konserwatyzm”)⁵.

Są jednak cechy łączące wszystkie style: centralne umieszczenie ołtarza, podkreślenie tabernakulum i istota *sacrum* – sztukę kształtowania architektury kościołów wyznacza bowiem liturgia⁶. *Sacrum* (łac. *sacer*) to sfera świętości. Określenie to odnosi się zarówno do przedmiotów (świętych ksiąg, szat, naczyń), osób (kapłan), jak i miejsc, a w szczególności świątyni. *Sacrum* nie jest zjawiskiem stałym - w wyniku niekorzystnych działań może stracić na znaczeniu lub zupełnie zniknąć.

1. POLSKA ARCHITEKTURA SAKRALNA DRUGIEJ POŁOWY XX I POCZĄTKÓW XXI WIEKU

Okres socjalizmu nie sprzyjał wznoszeniu świątyń. M. Włodarczyk określa ten czas metaforycznie jako „*Kościół w godzinie próby*”⁷. Niechęć władzy do Kościoła, problemy finansowe i biurokratyczne, potencjalne represje – to wszystko przekładało się na niewielką liczbę świątyń powstałych w latach 1950-1980. Szczególnie trudny okres to lata 1948-1956⁸, pomiędzy uchwalonym w styczniu 1949 dekretem dotyczącym ograniczenia publicznego uprawiania kultu a „odwilżą” destalinizacji w październiku 1956⁹. Następne piętnaście lat to zaprzestanie wzmożonej walki z Kościołem i udzielanie pierwszych pozwoleń na budowę.

Sytuacja ta zdecydowanie zmieniła się w II połowie lat siedemdziesiątych, zaś prawdziwy „kościelny boom” nastąpił w latach osiemdziesiątych. Za symboliczną datę początku zmian można przyjąć konsekrację kościoła Arka Pana, 17 maja 1977 roku – pierwszej świątyni socjalistycznego miasta Nowa Huta, które w założeniu miało być ateistyczne. W latach 1976-1989 powstało około 1500 świątyń, co było ewenementem na skalę światową¹⁰.

¹ M.E. Rosier-Siedlecka CR, *Odpowiedź przestrzenna na nowe założenia liturgii i duszpasterstwa. Przegląd nowych kościołów Europy Zachodniej*, (w:) N. Cieślińska (red.) *Sacrum i sztuka*, Znak, Kraków 1989, s. 61.

² J. Rabiej, *Współczesna architektura sakralna chrześcijaństwa środowiskiem ekumenicznej jedności wiary*, „*Studia Oecumenica*” nr 13, 2013, s. 91.

³ W. Kosiński, *Architektura sacrum wobec konfliktów, tolerancji i pojednania. Historia, współczesność, perspektywy*, „*Przestrzeń i Forma*” nr 15, 2011, s. 53.

⁴ J. Gyurkovich, *Architektura sakralna – współczesne tendencje w Kościele Zachodnim*, „*Przestrzeń i Forma*” nr 12, 2009, s. 172.

⁵ B. Malinowska-Petelenz, *Sacrum po polsku. Kościoły polskie 1945-1965. Studia formy w autorskim szkicu architektonicznym*, Politechnika Krakowska, Kraków 2015, s.15-17.

⁶ J. Rabiej, *op.cit.*

⁷ M.W. Włodarczyk, *Kościół i obiekty sakralne Krakowa lat 1945-1990. Wybrane przykłady*, SARP oddział Kraków, Drukarnia Leyko, Kraków 2015, s. 4.

⁸ B. Malinowska-Petelenz, *op. cit.*, s.15.

⁹ M.W. Włodarczyk, *op.cit.*

¹⁰ B. Malinowska-Petelenz, *op. cit.*, s.15.

¹¹ Nazwa myśląca z powodu skojarzeń z dachem namiotowym – czterospadowym.

Paradoksalnie można pokusić się o ocenę, iż kościoły powstałe w trudnych latach sześćdziesiątych, zwłaszcza te reprezentujące nowoczesny styl, to obiekty o interesującej formie i ciekawym wyrazie. Często spotykamy tu typ „namiotowy”¹¹, charakteryzujący się tradycyjnym układem wysokiego dachu o dwóch spadzistych połaciach, kojarzący się z namiotem nomadów – w tym Żydów z okresu wędrówki. Jako przykłady można wymienić kościół Wniebowzięcia NMP we Władysławowie, kościół Matki Boskiej Fatimskiej w Tarnowie i kościół NMP Matki Kościoła w Kaliszu. Typ ten można określić mianem „nowocześnie tradycyjnego”¹².

Jedną z najśłynniejszych świątyń wzniesionych w tym okresie jest kościół pw. Dobrego Pasterza w Rudy-Rysiach (1968-1976, arch. T. Gawłowski) o charakterystycznej, rzeźbiarskiej i geometrycznej formie.

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych zanotowano zdecydowany wzrost liczby budowanych świątyń, co nie zawsze szło w parze z jakością architektury. Pojawiało się coraz więcej obiektów postmodernistycznych i historyzujących, lecz modernizm nadal cieszył się popularnością. Również w tym okresie spotykamy interesujące realizacje na wysokim poziomie.

Jednym z najbardziej oryginalnych i rozpoznawalnych projektantów świątyń jest Stanisław Niemczyk. Jego dziełem jest między innymi kościół Ducha Świętego w Tychach (1979-83), w którym wnętrzu zaprojektował Jerzy Nowosielski. Obiekt, którego kształt może kojarzyć się z wczesnochrześcijańskim namiotem, ściętą piramidą lub kopcem, zachwyca nietuzinkowym, oryginalnym wnętrzem, znakomicie oddającym nastrój modlitwy i skupienia. Kościół ten jest doceniany zarówno przez wiernych, jak i przez branżę architektoniczną – otrzymał I nagrodę Stowarzyszenia Architektów Polskich w 1983 roku.

2. KOŚCIÓŁ ŚW. STANISŁAWA

Świątynia rzymskokatolicka pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika na Dąbiu w Krakowie wzniesiona została w latach 1983/4-2000. Projektantem architektury świątyni był Henryk Kamiński, za konstrukcję odpowiadali Zdzisław Trzepla i Jan Szarliński.

Ryc. 3. Plan zagospodarowania: usytuowanie kościoła w obrębie szanca FS16, „w starorzeczcu dwóch rzek -w widłach Wisły i Białuchy”; źródło: z archiwum J. Wrany.

Fig. 3. Site plan of the church location within area of the F S16 historic earthwork, “in ancient valley of two rivers – in forks of Vistula and Bialucha”; source: from the archive of J. Wrana

Ryc. 1. Kościół pw. Dobrego Pasterza w Rudy-Rysiach, proj. T. Gawłowski;

źródło: www.rudyrysie.diecezja.tarnow.pl [dostęp: 22.01.2016]

Fig. 1. The Good Shepherd Church in Rudy-Rysie,

arch. T. Gawłowski; access: www.rudyrysie.diecezja.tarnow.pl [access: 22.01.2016]

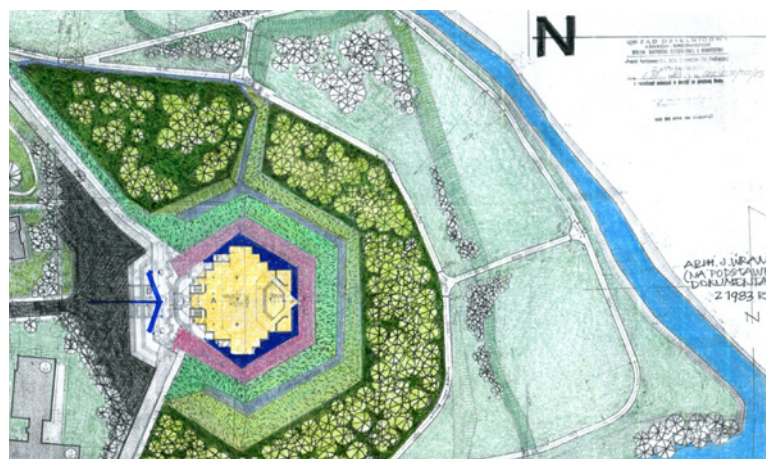

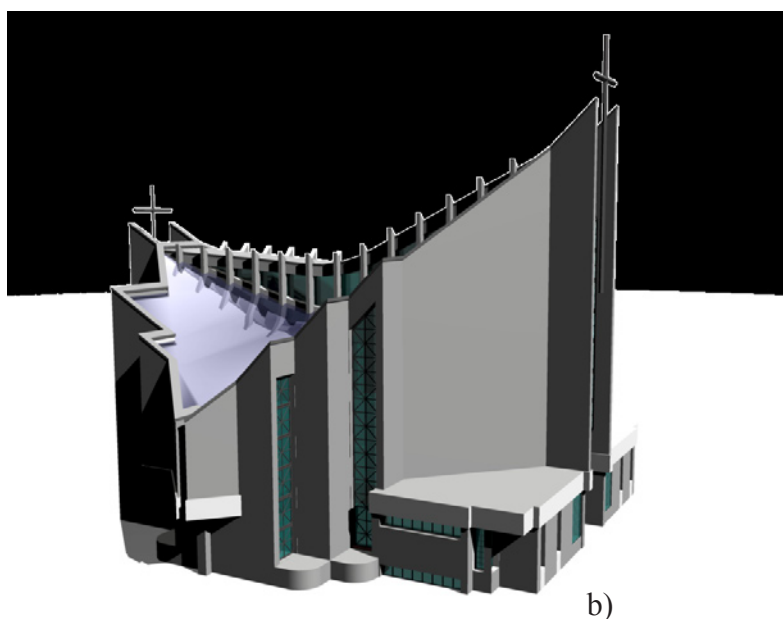
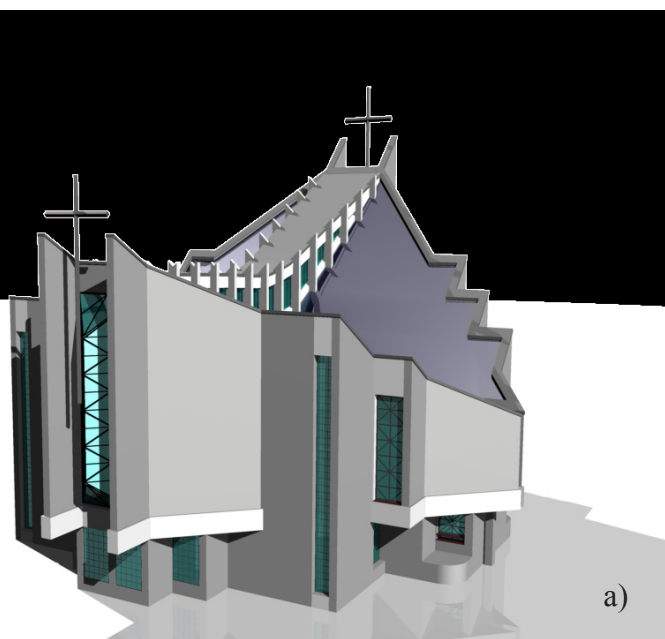
Ryc. 2. Wnętrze kościoła Ducha Świętego w Tychach, proj. S. Niemczyk, J. Nowosielski;

źródło: fot. M. Piekara, www.gosc.pl [dostęp: 22.01.2016]

Fig. 2. The interior of the Saint Ghost Church in Tychy,

arch. S. Niemczyk, J. Nowosielski; access: photo M. Piekara, www.gosc.pl [access: 22.01.2016]

Ryc. 4a, 4b. Modelowanie komputerowe formy kościoła: „Poszukując właściwej formy (...) dla kościoła na Dąbiu wybrano mitrę. Tak więc zarówno w plan kościoła, jak i w sylwetę wpisany został kształt biskupiej mitry”¹³; źródło: z archiwum J. Wrana.

Fig. 4a, 4b. Computer aided modeling of the church form: „Looking for correct form (...) for the church in Dąbie has chosen a mitra form. So bishop's mitra form has been included both into ground plan and skyline”; source: from the archive of J. Wrana

Zlokalizowana jest ona w zieleni parkowej, w widłach rzek Wisły i Białuchy. Jest kościołem parafialnym dla sąsiedniego osiedla Dąbie, złożonego z pięć- i dziesięciokondygnacyjnych bloków mieszkalnych. Proboszczami parafii podczas budowy kościoła byli ks. Stefan Mazgaj (1976-1989), Wiesław Macuda (1989-2005), kolejnym proboszczem parafii został ks. Stanisław Sudoł (2005-2012), obecnym gospodarzem jest ks. Paweł Gawron.

Od roku 2007 arch. Jan Wrana uczestniczy w pracy Rady Duszpastersko-Budowlanej. Po uzgodnieniu wstępnej koncepcji kompozycji wnętrza kościoła sukcesywnie rozwiązuje kolejne projekty elementów wystroju, podkreślając poprzez materiał, kolor, detal istotę *sacrum* w obiekcie współczesnym.

Konsultuje i również koordynuje prace wykończeniowe oraz rozwiązania zabezpieczające technicznie (teren zagrożony w sytuacji wiosennego wysokiego poziomu rzek) - gdyż kościół usytuowany jest w obrębie szańca FS16, „w starorzeczu dwóch rzek, w wi-

dłach Wisły i Białuchy”¹⁴, oraz uzgadnia system ogrzewania kościoła.

Forma. Kościół na Dąbiu reprezentuje styl późnego, „monumentalnego” modernizmu¹⁵. Bryła świątyni jest geometryczna i dość oszczędna w wyrazie, ma wyraźną konstrukcję i surową tektonikę. Odważny kształt kościoła wyraźnie kontrastuje z prostą, powtarzalną formą sąsiadujących bloków, stając się czytelną dominantą otoczenia i punktem charakterystycznym osiedla oraz nabrzeża Wisły.

Józef Szymon Wroński tak opisuje genezę oryginalnej formy kościoła: „(...) Poszukując właściwej formy (...) dla kościoła na Dąbiu, wybrano mitrę. Tak więc zarówno w plan kościoła, jak i w sylwetę wpisany został kształt biskupiej mitry. W ten sposób powstał plan na wskroś nowoczesny i zarazem symboliczny. Jest to symboliczny zapis kościoła poświęconego Biskupowi. (...) Liczne i rytmiczne żebrowania świetlika we wnętrzu świątyni układają się w kształt litery M, co też jest symbolicznym zapisem - pierwszą literą słowa *Męczennik*”¹⁶.

¹² A.K. Olszewski, *Próba typologii współczesnych kościołów w Polsce. Komunikat oraz kilka uwag ogólniejszej natury*, (w:) N. Cieślińska (red.), *op.cit.* s. 90.

¹³ M.W. Włodarczyk, *op. cit.*, s. 94.

¹⁴ J.S. Wroński, *Kościół pw. św. Stanisława BM w Krakowie wybudowane w XX wieku*, „Folia Historica Cracoviensia” vol. 9/2003, s. 285: „(...) na miejscu dawnego po austriackiego, artyleryjskiego szańca, na samej granicy pomiędzy Krakowem a Nową Hutą, w pięknym otoczeniu parku pośród starorzecza, zza którego wylania się oryginalna sylwetka świątyni”.

¹⁵ M.W. Włodarczyk, *op. cit.*, s. 94.

¹⁶ *Ibidem*, s. 288.

¹⁷ *Ibidem*, s. 288-289.

Rzut. Świątynia zaprojektowana została na rzucie centralnym – dwa przekręcone względem siebie prostokąty. Typ ten był popularny w latach osiemdziesiątych, zastosowano go między innymi w krakowskich kościołach: św. Jadwigi (R. Loegler, J. Czekaj), Miłosierdzia Bożego (W. Korski, W. Glos, M. Kozień), św. Brata Alberta (W. Cęckiewicz), Podwyższenia Krzyża Świętego (O. Krajewski), Emaus u Księża Zmartwychwstańców (D. Kozłowski, W. Stefański). Wnętrze kościoła jest jednoprzestrzenne, choć dwa słupy symbolicznie dzielą przestrzeń na nawę główną i dwie nawy boczne. „Kościoły, budowane na rzucie kwadratu, ustawionego po przekątnej, dają możliwość dobrego rozwiązania wnętrza: 'osiowego – perspektywicznego' ułożenia ławek, z których jest bardzo dobra widoczność”¹⁷. Dodatkowo świątynia na Dąbiu ma dwie kondygnacje – właściwy kościół oraz przyziemie zaadaptowane dla potrzeb grup parafialnych.

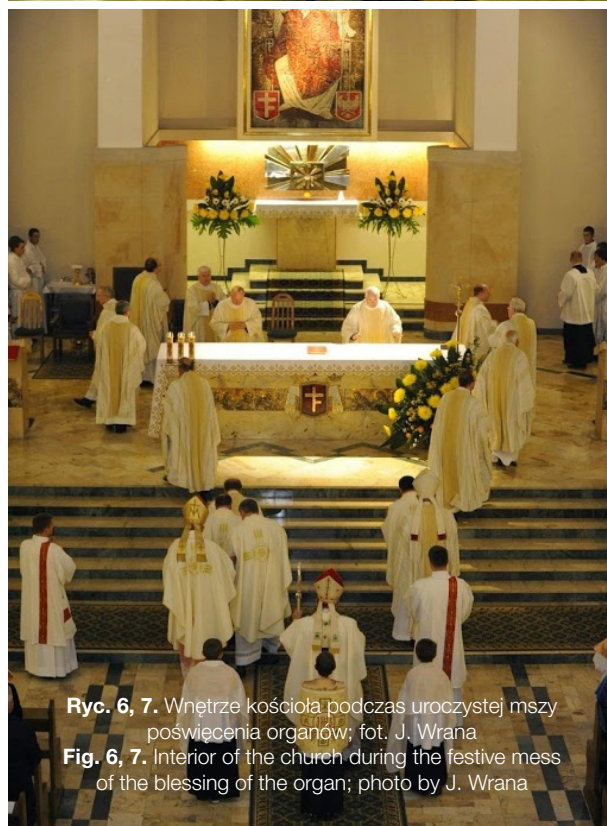
Wnętrze. Całość wnętrza utrzymana jest w ciepłej, beżowo-białej kolorystyce, łagodzącej nowoczesny wygląd świątyni. Centralny punkt kościoła, ołtarz, umieszczony został na 7-stopniowym podwyższeniu, podkreślony przez pionowy, „promienisty” witraż i będącą tłem mozaikę pod podświetlonym krzyżem (symbolizującym przekaz „Jezu, ufam Tobie”). Nad ołtarzem znajduje się oryginalny obraz z wizerunkiem patrona świątyni, św. Stanisława Biskupa, autorstwa prof. Stanisława Bracha. Wizualną rangę ołtarza podkreślają dwa pylony (z ukrytym oświetleniem), na których w przyszłości wzniosą się dwie figury (św. Jana Pawła II i św. Królowej Jadwigi), oraz uzupełni *sgraffito* na ścianie, przedstawiające dwunastu apostołów, skierowanych w stronę ołtarza.

Na uwagę zasługuje rzeźbiarska dekoracja ołtarza, na którego antepedium widnieje relief z przedstawieniem apostołów – również dzieło S. Bracha, utrzymane w podobnej stylistyce jak obraz. Na tle nisz bocznych stoją ambonki (Ewangelii i Epistoły-Lekcji), na których czołowych ściankach znajdują się symbole czterech Ewangelistów (po dwie na każdej). Arch. Jan Wrana zaprojektował również wyposażenie świątyni – tabernakulum, chrzcielnicę, ławki, konfesjonały oraz (jako wynik koordynacji systemu wentylacji nawiewnej) pasy wentylacji – tworząc z tego ostatniego, technicznego elementu interesującą geometryczną dekorację.

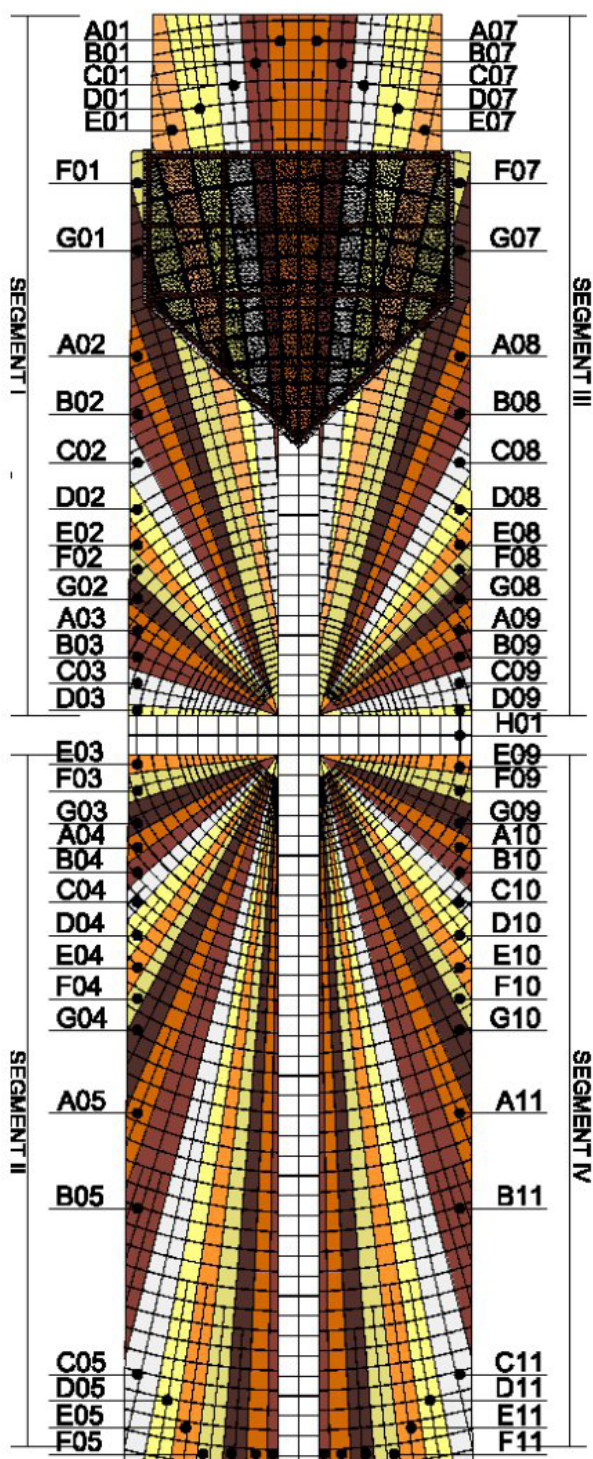
We wnętrzu uwagę zwraca rzeźbiarski żelbetonowy strop z dachowym świetlikiem. Jego struktura jest połączeniem funkcjonalności i interesującej formy. Ważnym elementem liturgii jest także dźwięk: od 2011 roku w kościele usłyszeć można 57-głosowe organy, wyprodukowane przez firmę Johannes Klais Orgelbau z Bonn, które swoją formą (białe „ramy”) również dopasowane są do wystroju wnętrza.

Ryc. 5. Poświęcenie kaplicy M.B. Loretańskiej przez śp. ks. Kardynała F. Macharskiego; fot. J. Wrana
Fig. 5. The Blessing of the Our Lady of Loretto chapel by h.m. Cardinal F. Macharski; photo by J. Wrana

Ryc. 6, 7. Wnętrze kościoła podczas uroczystej mszy poświęcenia organów; fot. J. Wrana
Fig. 6, 7. Interior of the church during the festive mess of the blessing of the organ; photo by J. Wrana

Ryc. 8. Kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Krakowie – projekt ściany centralnej z witrażem; proj. J. Wrana

Fig. 8. The St. Stanislaus The Bishop's Church in Cracow – design of central wall with stained glass window; design: J. Wrana

Obecnie teren wokół kościoła oraz dawnego poaustriackiego szańca jest porządkowany, plantowany; uporządkowano starodrzew otaczający kościół. Po wykonaniu systemowego, symbolicznego ogrodzenia w kolorze zielonym na ukończeniu są prace przy chodniku wokół kościoła. Teren byłego szańca, uporządkowany, z ławkami parkowymi, jest terenem spacerowym, często odwiedzanym przez mieszkańców. Nad nim wznosi się symboliczny kształt kościoła w formie biskupiej mitry, miejsce skupienia nad dziedzictwem św. Stanisława Biskupa i Męczennika, patrona ładu i jednoczącej się za jego przykładem ojczyzny.

3. SZUKAJĄC SACRUM W NOWOCZESNOŚCI

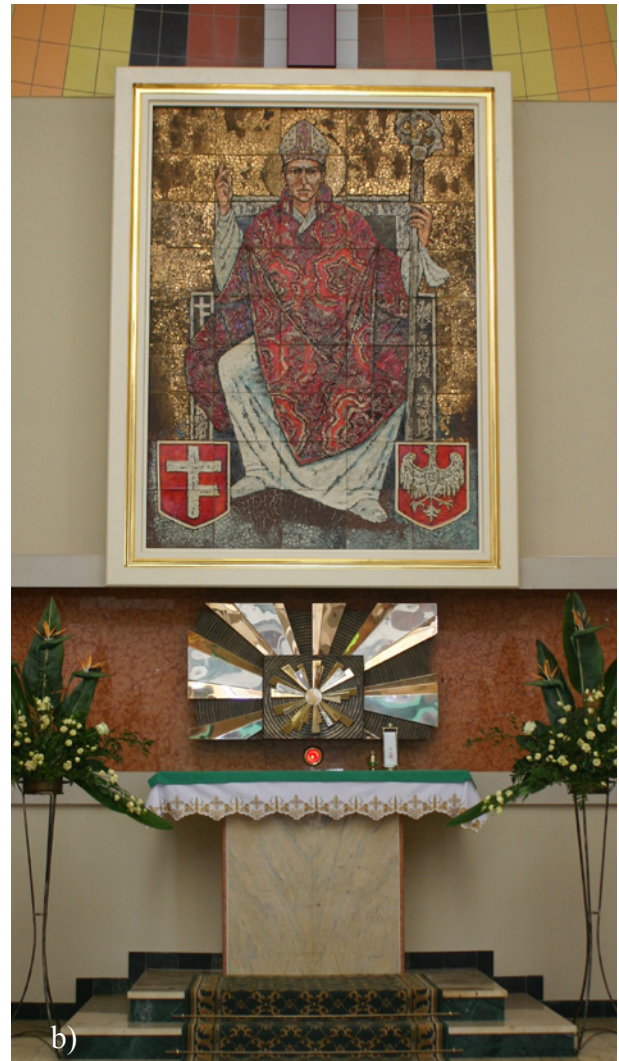
Nowoczesna architektura sakralna zazwyczaj charakteryzuje się prostotą form i oszczędną dekoracją. Dla przeciętnego odbiorcy, przyzwyczajonego do bogato zdobionych świątyń historycznych – szczególnie barokowych – może być ona trudna w odbiorze. Niezwykle ważne jest więc, by oprócz troski o atrakcyjną architekturę starać się podkreślić to, co nieuchwytnie – zaprojektować wnętrze tak, by skłaniało do refleksji, ułatwiało kontemplację i rozmowę z Bogiem.

W kreowaniu nastroju skupienia dużą rolę może odegrać gra ze światłem. Zarówno naturalne światło – szczególnie wpadające przez witraże – jak i to sztuczne ma niezwykły potencjał w kreowaniu wnętrza. Może wydobywać i podkreślać najważniejsze elementy wnętrza, skupiać uwagę, sprzyjać wyciszeniu, łagodzić surową formę obiektu, etc. Różnokolorowe plamy światła witrażowego są mocno zakorzenione w świadomości wiernych, same witraże mogą być również interesującym elementem wystroju wnętrza. Zarówno zastosowane formy tradycyjne, nawiązujące do historycznych zdobień, jak i nowoczesne geometryczne abstrakcje przyciągają uwagę i tworzą odpowiedni, wyciszony nastrój.

Z kolei łagodne, punktowe światło sztuczne, skierowane na konkretny obraz, rzeźbę czy tabernakulum, znakomicie podkreśla wagę danego elementu i kieruje na niego uwagę widza. H. Wesołowska-Starzec słusznie zauważa: „Oświetlenie kościoła powinno stwarzać atmosferę transcendencji, tajemnicy, ale nie groźnej i obcej, lecz tej, która przywołuje i przyciąga”¹⁸.

Niezbędne jest także zastosowanie odpowiednich materiałów. Beton architektoniczny, choć modny i sprawdzający się w wielu realizacjach świeckich, do sakralnego wnętrza może być zbyt surowy i „przemysłowy”.

¹⁸ H. Wesołowska-Starzec, *Postmodernizm a sacrum. O możliwości sacrum w postmodernistycznej architekturze sakralnej*, „Estetyka i Krytyka” 13/14 (2/2007– 1/2008), s. 173.

Ryc. 9a. Ołtarz główny po realizacji.

Ryc. 9b. Wizerunek patrona, św. Stanisława - za ołtarzem na tylnej ścianie nad tabernakulum; fot. J. Wrana 2016

Fig. 9a. The main altar,.

Ffig. 9b. The image of the patron after the altar on the back wall over the Tabernacle; photo by J. Wrana 2016

słowy”. Przy decyzji o jego zastosowaniu konieczne jest więc dobranie odpowiednich detali i oświetlenia, tak by całość nie sprawiała zbyt ascetycznego wrażenia. Dobrze sprawdzają się klasyczne materiały w najlepszym gatunku – kamień (marmur, granit), drewno, srebro, złoto.

Ważne jest również znalezienie „złotego środka” w kwestii wystroju świątyni. Prymas Stefan Wyszyński dopominał się o kameralną „ozdobę”, uważając ją za potrzebny element współczesnej świątyni¹⁹. Z architektonicznego punktu widzenia opinia ta jest nadal praw-

dziwa i aktualna. Należy unikać zarówno zbyt ascetycznych, pustych przestrzeni – w których odczuwa się „emocjonalny chłód”²⁰ - jak i nadmiaru dekoracji i przesycenia elementów, w którym trudno skupić myśli.

Współcześnie raczej odchodzi się od dekoracji ściennych, w tym stosowanych przez wieki fresków i polichromii. Większość świątyń posiada gładkie ściany i sklepienia. Na tym tle mocno rysują się charakterystyczne i barwne wnętrza projektu Jerzego Nowosielskiego, a także planowane sgraffito w kościele św. Stanisława.

¹⁹ A. Mroczek, K. Kucza-Kuczyński, *Nowe kościoły w Polsce*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1991, rozdz. 25 (publikacja nie posiada numeracji stron)

²⁰ H. Wesolowska-Starzec, *op. cit.*

Rys. 10, 11, 12. We wnętrzu rzeźbiarski żelbetowy strop oparty na kolumnach. Nad wejściem 57-głosowe organy; fot. J. Wrana 2016

Fig. 10, 11, 12. A relief, reinforced concrete ceiling, based on columns at the interior. 57 voices organ over the entrance; photo by J. Wrana 2016

4. SACRUM W KOŚCIELE ŚW. STANISŁAWA

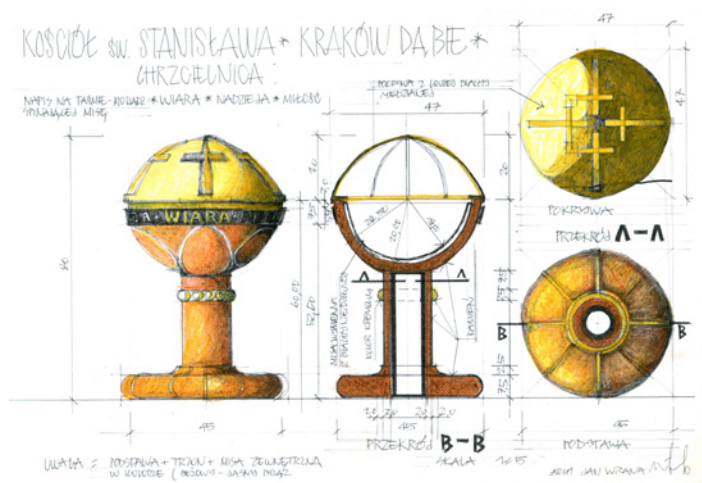
Świątynia na Dąbju jest obiektem o nowoczesnej architekturze, lecz jej wnętrzu umiejętnie łączy przeszłość z teraźniejszością (a wręcz z przyszłością). Projektant umiejętnie łączy elementy tradycyjne, mocno zakorzenione w świadomości wiernych-odbiorców, z nowoczesną formą, pasującą do stylu obiektu. Efektem jest między innymi witraż nad ołtarzem – historyczna dekoracja, obecna w kościołach już od X wieku, w tym przypadku przyjęła uproszczoną, symboliczną formę utrzymaną w stonowanej gamie kolorystycznej. Także tabernakulum, chrzcielnica i konfesjonały otrzymały podobnie nowoczesny, lecz nawiązujący do przykładów historycznych wygląd – połączenie symboliki i geometrii.

Przykładem może być tu motyw promieni, zastosowany w witrażu, mozaice i tabernakulum, który nasuwa naturalne skojarzenia z blaskiem bijącym od Boga; może być także uznany za nawiązanie do symboliki Bożego Miłosierdzia lub Przemienienia Pańskiego. Przyjął on w tym przypadku zgeometryzowaną, symboliczną formę, dostosowaną do modernistycznego stylu świątyni.

Dużą rolę w kształtowaniu wnętrza odgrywa także oświetlenie. Wspomniany wyżej witraż kieruje uwagę na najważniejsze miejsce – ołtarz, zaś świetlik dachowy, oprócz funkcji głównego doświetlenia, wydobywa oś wiodącą od wejścia w kierunku ołtarza. Delikatne podświetlenie ołtarza oraz krzyża znajdującego się na mozaice jest subtelnym akcentem dopełniającym kompozycję.

Dzięki wprowadzeniu wspomnianych wyżej kameralnych „ozdób” osiągnięto harmonijne połączenie tradycji i nowoczesności. Wnętrze sprzyja skupieniu, w naturalny sposób kierując uwagę wiernego w stronę ołtarza, a jednocześnie nie jest ona rozpraszana nadmiarem ozdób i dekoracji.

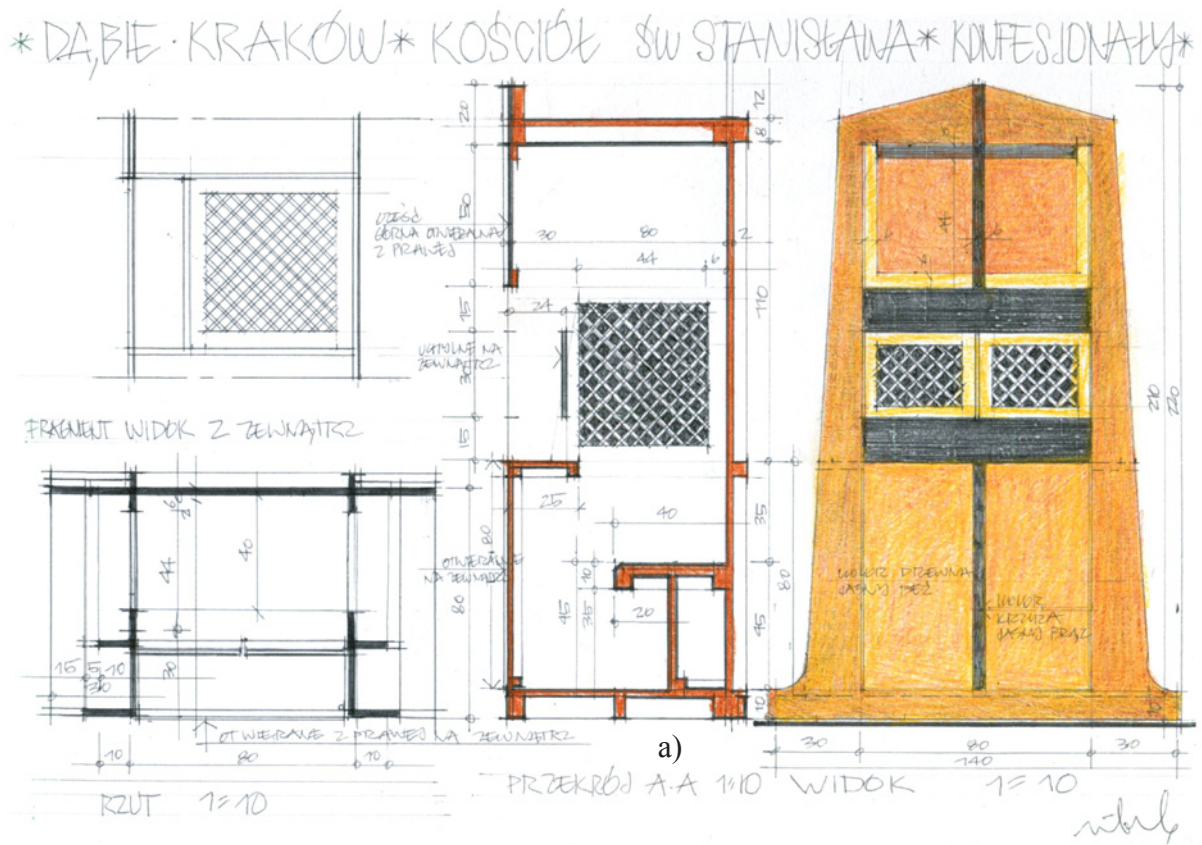
Symboliczne znaczenie ma także sam patron świątyni. Za J.S. Wrońskim: „*Kościół pw. św. Stanisława BM jest wyjątkowy. Kościół jest dziękczynnym wotum Jubileuszu 900-lecia męczeńskiej śmierci Biskupa Krakowskiego - patrona Polski i Krakowa, którego obchody zapoczątkował metropolita krakowski kardynał Karol Wojtyła, a uwieńczył je już jako papież Jan Paweł II podczas pierwszej swojej pielgrzymki do ojczyzny w 1979 roku. (...) Dlatego kościół jest też dziękczynnym wotum za wybór biskupa krakowskiego – kardynała Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową. I zawsze odnosić się będzie również do jego osoby*”²¹.

Rys. 13a, 13b. Chrzcielnica; źródło J. Wrana 2016
Fig. 13a, 13b. The baptismal font; source: J. Wrana 2016

W ostatnim dwudziestoleciu XX wieku zostały wybudowane w Krakowie trzy kościoły związane z postacią św. Stanisława Biskupa Męczennika: na Dąbju – omawiany kościół pw. św. Stanisława BM, w Kantowicach – kościół pw. św. Stanisława BM (ul. Kantowicka 122, 1984-1986), w Toniach k. Krakowa – kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika (ul. Maciejkowa 3, 1991-1992).

²¹ J.S. Wroński, *op. cit.*, s. 290-291.

Rys. 15. Kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Krakowie – wizualizacja wnętrza; źródło: z archiwum J. Wrana
 Fig. 15. St. Stanislaw, the Bishop of Cracow Church – visualize of interior; source: from archive of J. Wrana

Rys. 14a, 14b. Konfesjonat; źródło: J. Wrana 2016
 Fig. 14a, 14b. The confessional; source: J. Wrana 2016

Rys. 16-21. Kościół św. Stanisława Biskupa Męczennika, prace zewnętrzne; fot. J. Wrana 2016
Fig. 16-21. St. Stanislaw the Martyr Church, outdoor works; photo J. Wrana 2016

Rys. 22 a. b. System wentylacji (wymiany powietrza), nad głównym wejściem do kościoła;
źródło: fot. archiwum J. Wrana

Fig. 22 a, b. Ventilation system over the main entrance of the church; photo: from archive of J. Wrana

5. TECHNIKA A SACRUM

Wznoszenie kościołów w okresie PRL wiązało się z dużymi problemami technicznymi i finansowymi. Rezultatem było często spotykane użycie materiałów słabej jakości, rezygnacja z wykonania niektórych elementów (np. izolacji), długi czas budowy i wykończenia. Również kościół św. Stanisława nie uniknął powyższych problemów, które są współcześnie podnoszone i rozwiązywane.

Rada Duszpastersko-Budowlana, działająca przy parafii od 2007 roku (powołana z inicjatywy ówczesnego proboszcza, ks. Stanisława Sudoła), zajmuje się przeprowadzaniem kolejnych niezbędnych prac budowlanych w celu dostosowania kościoła do współczesnych wymogów technicznych. Jednym z problemów była realizacja systemu wentylacji nawiewnej,

umożliwiającego regulację temperatury w świątyni. Dzięki dobremu projektowi element techniczny stał się interesującą, geometryczną dekoracją.

PODSUMOWANIE

Poszukiwanie sacrum we współczesnej architekturze sakralnej jest tematem niezwykle aktualnym i ważnym. W Polsce – w odróżnieniu od krajów Europy Zachodniej, gdzie mamy do czynienia z kryzysem wiary – wciąż wznoszone są nowe świątynie. Zaprojektowanie kościoła samo w sobie jest zadaniem trudnym i wymagającym od architekta wiedzy, wycucia i zaangażowania, zaś oddanie obecności Absolutu stawia „poprzeczkę” jeszcze wyżej. Nie jest to jednak zada-

nie niewykonalne, zarezerwowane dla obiektów historycznych – również w nowoczesnych, ascetycznych świątyniach można podkreślić istotę sacrum. Wydobyc ją można poprzez grę światła, użycie odpowiednich materiałów i przemyślany detal. Ważne jest jednak, by znaleźć „złoty środek” pomiędzy ascezą a zdobnictwem – tak by świątynia nie przytłaczała ani nie zagłuszała obecności Boga.

LITERATURA

1. **Białkiewicz A. (2008)**, *Architektura sakralna. Między sztuką a rzeczywistością*, „Sacrum et Decorum” I.
2. **Czerni K. (1989)**, „Antysacrum” – czyli o konflikcie współczesnej sztuki z religią, (w:) *Sacrum i sztuka*, N. Cieślińska (red.), Znak, Kraków.
3. **Gorzelný J., Bujak A. (1988)**, *Arka Pana*, Editions du dialogue, Paryż.
4. **Gyurkovich J. (2009)**, *Architektura sakralna – współczesne tendencje w Kościele Zachodnim*, „Przestrzeń i Forma” nr 12.
5. **Kosiński W. (2011)**, *Architektura sacrum wobec konfliktów, tolerancji i pojednania. Historia, współczesność, perspektywy*, „Przestrzeń i Forma” nr 15.
6. **Malinowska-Petelenz B. (2015)**, *Sacrum po polsku. Kościoły polskie 1945-1965. Studia formy w autorskim szkicu architektonicznym*, Politechnika Krakowska, Kraków.
7. **Mroczek A., Kucza-Kuczyński K. (1991)**, *Nowe kościoły w Polsce*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa.
8. **Olszewski A. K. (1989)**, *Próba typologii współczesnych kościołów w Polsce. Komunikat oraz kilka uwag ogólniejszej natury*, (w:) *Sacrum i sztuka*, Cieślińska N. (red.), Znak, Kraków.
9. **Rabiej J. (2013)**, *Współczesna architektura sakralna chrześcijaństwa środowiskiem ekumenicznej jedności wiary*, „Studia Oecumenica” nr 13.
10. **Rosier-Siedlecka M. E. (1989)**, *Odpowiedź przestrzenna na nowe założenia liturgii i duszpasterstwa. Przegląd nowych kościołów Europy Zachodniej*, (w:) *Sacrum i sztuka*, Cieślińska N. (red.), Znak, Kraków.
11. **Stróżewski W. (1989)**, *O możliwości sacrum w sztuce*, (w:) *Sacrum i sztuka*, Cieślińska N. (red.), Znak, Kraków.
12. **Szymiski A. M. (2005)**, *Architektura sakralna przełomu wieków: między tradycją Domu Boga a miejscem religijnej kontemplacji*, „Space - Society - Economy” nr 7.
13. **Tejszerska A. (2005)**, *Współczesna architektura sakralna na tle ponowoczesnych tendencji kulturowych*, „Architectus”, nr 1(41).
14. **Wesołowska-Starzec H.**, *Postmodernizm a sacrum. O możliwości sacrum w postmodernistycznej architekturze sakralnej*, „Estetyka i Krytyka” 13/14 (2/2007– 1/2008).
15. **Włodarczyk M. W. (2015)**, *Kościoły i obiekty sakralne Krakowa lat 1945-1990. Wybrane przykłady*, SARP oddział Kraków, Drukarnia Leyko, Kraków.
16. **Wroński J. S. (2013)**, *Kościoły Krakowa zbudowane w ostatnim dziesięcioleciu XX i na początku XXI wieku*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, O/PAN w Krakowie, t. XII.
17. **Wroński J.S. (2003)**, *Kościoły pw. św. Stanisława BM w Krakowie wybudowane w XX wieku*, „Folia Historica Cracoviensia” vol. 9.